

MİLLÎ FOLKLOR

International and Quarterly Journal of Cultural Studies

MİLLÎ FOLKLOR • CİLT/VOLUME/TOME: 16 • SAYI/NUMBER/NOMBRE: 128 • KIŞ / WINTER / HIVER 2020

Fiyatı/Price/Prix: 25 TL

DAĞITIM: GELENEKSEL YAYINCILIK TİC. LTD. ŞTİ
Gazi Mah. Çakır Sok. 21/5A Yenimahalle/Ankara
Tel: +90 533 776 88 90 • e-posta: gelenekselyy@gmail.com

TANITIMLAR

**ESKATOLOGYA MİTLERİ
TAYY-İ MEKÂN EFSANELERİ
ANDREW LANG VE TÜRK HİKÂYELERİ
ORHUN ABİDELERİNDE TÜRK BİYOETİĞİ
METİNLERARASILIK, FOLKLOR VE GARİP ŞİİRİ
EPIK ANLATILARDA KAHRAMANLAR VE NORMLAR
İDİL-URAL MASALLARINDA BAŞLAYIŞ FORMELLERİ
PRESERVATION OF DIGITIZED ICH IN MUSEUM STORAGE
MÜZELERDE TOPLUMSAL İŞLEVLER TEMALİ ETİK KODLAR
TÜRK KÜLTÜRÜNDE BİR MİRAS OLARAK BOCUK GECESİ RİTÜELİ
MEDYADA ALP/ALPERENDEN POSTMODERN DELİKANLILIĞA
TOKAT'TA BULUNAN BİR CÖNKTE ÂŞIK ÖMER'İN ŞİİRLERİ
HAFIZANIN DÖNÜŞEN MEKÂNLARI "SEYAHAT BLOGLARI"
FOLKLORİK MİRASIN KRİZLERİ VE TOPLUMSAL ETKİSİ
TATYANA ANIKEYEVA VE TÜRK HALK HİKÂYELERİ
GELENEKSEL KONUTTA MAŞALLAH KULLANIMI
KAZAK KÜLTÜRÜNDE HAC VE KÂBE
SOKÜM VE TARİHİ YERLEŞİM
OYA ÖRÜCÜLÜĞÜ**

Doç. Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ
Prof. Dr. Yakup ÇELİK
Prof. Dr. Işıl ALTUN
Menderes ÇINAROĞLU
Doç. Dr. Yılmaz YEŞİL
Doç. Dr. Sati KUMARTASLIOĞLU
Dr. Erkan KARAGÖZ
Dr. Öğr. Üyesi Eda H. TAN METREŞ
Doç. Dr. Badegül CAN EMİR
Dr. Merve SARI
Assoc. Prof. Dr. Nevra ERTÜRK
Dr. Öğr. Üyesi Ceren KARADENİZ
Doç. Dr. Mehmet Emin BARS
Dr. Gülnaz ÇETİNKAYA
Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK
Prof. Dr. İsmet EMRE

Doç. Dr. Özlem GÜZEL
Dr. Öğr. Üyesi Hande AKYURTKURNAZ
Doç. Dr. Ayşe BUDAK
Dr. Öğr. Üyesi Namık ASLAN
Dr. Öğr. Üyesi Meryem ARSLAN
Doç. Dr. Seyfi YILDIRIM
Nazgul SABURGALİYEVA
Dr. Öğr. Üyesi Nihal Arda AKYILDIZ
Arş. Gör. Tuba Nur OLGUN
Dr. Öğr. Üyesi Duygu ATALAY ONUR
Dr. Öğr. Üyesi Çetin YILDIZ
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Said KIYMAZ
Dr. Süleyman SAZ
Arş. Gör. Meltem ÖKSÜZ
Arş. Gör. Armağan ALTAY
Öğr. Gör. Dr. Ebubekir ERASLAN

Kış/Winter/Hiver

128

2020

MİLLÎ FOLKLOR

Üç Aylık Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi
International and Quarterly Journal of Cultural Studies
Revue Internationale et Trimestrielle d'Études Culturelles

Cilt/Volume/Tome: 16 Yıl/Year/Année: 32 Sayı/Number/Nombre: 128
ISSN 1300-3984 • Hakemli Dergi.

• Kurucuları/Founders/Fondateurs: Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ - Necdet İLHAN - Prof. Dr. Türker EROĞLU • Sahibi/Owner/Possesseur: Geleneksel Yayıncılık Eğt. San. Tic. Ltd. Şti. adına M. Öcal OĞUZ • Editör/Editor/Editeur: Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ (ocal.oguz@hbv.edu.tr) • Editör Yardımcıları/Vice-Editors: Doç. Dr. Selcan GÜRÇAYIR TEKE (selcan.teke@hbv.edu.tr-Yayın İnceleme) - Dr. Öğr. Üyesi Tuna YILDIZ (tuna.yildiz@hbv.edu.tr-Yayın Takip) - Dr. Öğr. Üyesi Haydar YALÇIN (haydar.yalcin@ikc.edu.tr-Bilgi ve Belge Yönetimi) •Yabancı Dil Danışmanı/Foreign Language Consultants: Prof. Dr. Metin EKİCİ (mekici@yahoo.com-İngilizce) - Prof. Dr. Kubilay AKTULUM (aktulumk@yahoo.com-Fransızca) - Doç. Dr. Günül Özlem AYAYDIN CEBE (gunileb@gmail.com-İngilizce) •Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/Directorate of Editorial Affairs: Dr. Ahmet Erman ARAL (ahmet.aral@hbv.edu.tr) •Yayın Kurulu/Editorial Board/Comité d'Édition: Prof. Dr. Kubilay AKTULUM (aktulumk@yahoo.com) - Prof. Dr. Ekrem ARIKOĞLU (ekrem.arikoglu@hbv.edu.tr) - Prof. Dr. Halit ÇAL (halit.cal@hbv.edu.tr) - Prof. Dr. Hülya KASAPOĞLU ÇENGEL (hulya.kasapoglu@hbv.edu.tr) - Prof. Dr. Nurettin DEMİR (demir@hacettepe.edu.tr) - Prof. İsmet DOĞAN (idogan@gazi.edu.tr) - Prof. Dr. Hamiye DURAN (hamiye@gazi.edu.tr) - Prof. Dr. Tuba İsmis DURMUŞ (tidurmus@etu.edu.tr) - Prof. Dr. R. Gülin ÖGÜT EKER (eker@hacettepe.edu.tr) - Prof. Dr. Pervin ERGUN (pervin.ergun@hbv.edu.tr) - Prof. Dr. Ruhi ERSOY (ruhi.ersoy@hbv.edu.tr) - Prof. Dr. Orhan KURTOĞLU (orhan.kurtoglu@hbv.edu.tr) - Prof. Dr. Muhtar KUTLU (mktulu@ankara.edu.tr) - Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT (nazim.polat@hbv.edu.tr) - Prof. Dr. Firat PURTAŞ (firat.purtas@hbv.edu.tr) - Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ (mgoz@gazi.edu.tr) - Prof. Dr. Hale ŞİVGİN (hale.sivgin@hbv.edu.tr) - Prof. Dr. Nezir TEMUR (ntemur@gazi.edu.tr) - Prof. Dr. Ali YAKICI (yakici@gazi.edu.tr) - Prof. Dr. Naciye YILDIZ (naciye.yildiz@hbv.edu.tr) - Doç. Dr. Ezgi METİN BASAT (ezgimetinbasat@gmail.com) - Doç. Dr. Melike KAPLAN (mkaplan@ankara.edu.tr) - Doç. Dr. Evrim ÖLÇER ÖZÜNEL (evrim.ozunel@hbv.edu.tr) - Doç. Dr. Dilek TÜRKYILMAZ (dilek.turkyilmaz@hbv.edu.tr) Dr. Öğr. Üyesi Bahar AKARPINAR (rbahar@hacettepe.edu.tr) - Yrd. Doç. Dr. Himmet BİRAY (1958-1995) - Dr. Öğr. Üyesi Emine ÇAKIR (eminecakir.thb@gmail.com) - Dr. Öğr. Üyesi Pınar KASAPOĞLU AKYOL (pkasapoglu@ankara.edu.tr) - Dr. Yerkesh ÖZER (yerkeozzer@gmail.com) • Düzelti/Redaction: Dr. Zeynep Safiye BAKI NALCIOĞLU (zeynep.nalcioglu@hbv.edu.tr) - Burakhan KABAÇAM (burakhan.kabacam@hbv.edu.tr) - Kadrihan ÖZDEMİR (kadirhan.ozdemir@hbv.edu.tr) - Dr. Gözde TEKİN (gozde.tekin@hbv.edu.tr) •Sorumlu Müdür: Utku YAĞLIDİRELİ

• Web Sayfası: <http://www.millifolklor.com> / <https://dergipark.org.tr/tr/pub/millifolklor> • Tel: 0533 776 8890

• E-Mail: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/millifolklor> (yazı gönderimi için / for article) - geleneksely@yahoo.com (yazılar ve dergiyle ilgili diğer konular / articles and other issues related to the journal) - geleneksely@yahoo.com (abonelik için / for subscription)

• Web Sayfası: <http://www.millifolklor.com> / <https://dergipark.org.tr/tr/pub/millifolklor> • Tel: 0533 776 8890

İdare Yeri/Managing Office/Adresse d'Administration: Gazi Mah. Çakır Sok. 21/5A Yenimahalle/ANKARA-TÜRKİYE

Fiyatı/Price/Prix: 25 TL / \$15

Abone Bedeli/Subscription Price/Prix d'Abonnement: 100 TL / \$ 50 Millî Folklor bahar, yaz, güz ve kış sayıları olmak üzere yılda dört kez yayınlanır (Öğretmen, Öğrenci, Halk bilimi Araştırmacılarına tanıtım ve teşvik amacıyla %50 indirimlidir. Kurumlar ve Tüzel Kişiler bu uygulamanın dışındadır. / Millî Folklor is published four times a year, in winter, spring, summer, and autumn./La revue de Millî Folklor est publiée quatre fois par an: en printemps, en été, en automne et en hiver.

Abone Şartları/Payments/Paiement: Abone olacaklar, Geleneksel Yayıncılık Ltd. Şti. Posta Çeki 1911533'a veya Türkiye İş Bankası Gazi Mahallesi Şubesinde Geleneksel Yayıncılık Ltd. Şti. adına açılan ve Hesap No: 4286 0258016, IBAN No: TR460006400000142860258016 olan hesabımıza Abone Bedeli'ni yatırdıkları ve dekontunu yazışma adresimize postaladıkları takdirde dergimiz bir yıl süreyle adreslerine gönderilecektir. Dergimizin dağıtım yalnızca abonelerimize yapılmaktadır./Payments must be charged to Geleneksel Yayıncılık Ltd. Şti.'s account number 4286 0258016 and TR460006400000142860258016, Türkiye İş Bankası, Gazi Mahallesi-Ankara Şubesi/TÜRKİYE, or with post check, Geleneksel Yayıncılık Ltd. Şti.-1911533. Payment documents should be sent to correspondence address./L'argent doit être versé dans le compte bancaire de Geleneksel Ltd. Numero: 4286 0258016 ou TR460006400000142860258016, Türkiye İş Bankası Gazi Mahallesi Şubesi Ankara-Türkiye, ou au compte postal sous le Geleneksel Yayıncılık Ltd. -1911533. Le paiement des documents doit être envoyé à l'adresse de correspondance.

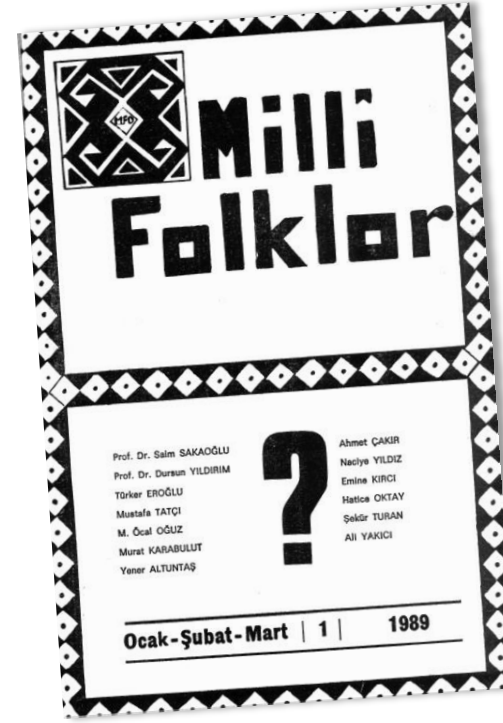
AKADEMİK TEMSİLCİLER/CORRESPONDING EDITORS/LES EDITEURS CORRESPONDANTS

YURT İÇİ/Turkey/En Turquie: •ADANA - Prof. Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN •ADIYAMAN - Dr. Öğr. Üyesi Sunay AKKAYA - Dr. Öğr. Üyesi Fadime TIKBAŞ APAK •AKSARAY - Ergin ALTUNŞABAK •AMASYA - Dr. Öğr. Üyesi Orhan Fatih KUŞDEMİR •ANTALYA - Dr. Öğr. Üyesi Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL •ARDAHAN - Dr. Öğr. Üyesi Nina PETROVIÇI •BALIKESİR - Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN - Doç. Dr. Zülfiyâ BAYRAKTAR - Doç. Dr. Satı KUMARTAŞLIOĞLU •BARTIN - Doç. Dr. Üyesi İbrahim GÜMÜŞ •BİNGÖL - Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz IRMAK •BOLU - Prof. Dr. Meral OZAN •BURDUR - Doç. Kadriye TÜRKAN •BURSA - Prof. Dr. Hülya TAŞ •ÇANAKKALE - Dr. Öğr. Üyesi Handan Nazan AYDIN •ÇANKIRI - Prof. Dr. Abdülselem ARVAS - Ahmet Serdar ASLAN •DENİZLİ - Doç. Dr. Mehmet Sürur ÇELEPİ •DİYARBAKIR - Dr. Öğr. Üyesi Abdülbasit SEZER •EDİRNE - Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN - Dr. Öğr. Üyesi Selma ERGİN SOL •ELAZIĞ - Doç. Dr. Ebru ŞENOCAK - Dr. Öğr. Üyesi Birol AZAR - Doç. Dr. Gülda ÇETİNDAG SÜME •ERZURUM - Doç. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ - Doç. Dr. Ömer YILAR •ERZİNCAN - Doç. Dr. Necdet TOZLU •ESKİŞEHİR - Doç. Dr. Adem KOÇ •GAZİANTEP - Prof. Dr. Mehmet EROL - Prof. Dr. Behiye KÖKSEL - Doç. Dr. Mustafa GÜLTEKİN •HATAY - Doç. Dr. Bülent ARI •İSPARTA - Prof. Dr. Halil Altay GÖDE •İSTANBUL - Prof. Dr. Yakup ÇELİK - Prof. Dr. Abdülkadir EMEKSİZ - Doç. Dr. Meriç HARMANCI •İZMİR - Doç. Dr. Nurgül BEGİÇ - Doç. Dr. Selami FEDAKAR - Doç. Dr. Mehmet ERSAL - Dr. Öğr. Üyesi Gonca KUZAY DEMİR •KAHRAMANMARAŞ - Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ERŞAHİN •KARAMAN - Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin AKSOY - Dr. Öğr. Üyesi Onur AYKAC •KARS - Doç. Dr. Adem BALKAYA •KASTAMONU - Doç. Dr. Gülten KÜÇÜKBASMACI •KAYSERİ - Saim ÖRNEK •KIRIKKALE - Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ - Prof. Dr. Aktan Müge YILMAZ •KIRŞEHİR - Prof. Dr. Salahattin BEKKİ - Doç. Dr. Ezgi METİN BASAT •KOCAELİ - Prof. Dr. İşıl ALTUN •KONYA - Prof. Dr. Sinan GÖNEN - Dr. Öğr. Üyesi Aziz AYVA •KÜTAHYA - Doç. Dr. Erdal ADAY •MANİSA - Dr. Öğr. Üyesi Gürül PEHLİVAN - Dr. Sıgıç ATLI •MARDİN - Dr. Öğr. Üyesi Hatice Kübra UYGUR •MERSİN - Prof. Dr. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN - Dr. Öğr. Üyesi İmran GÜNDÜZ ALPTÜRKER •MUĞLA - Dr. Öğr. Üyesi Ali Abbas ÇINAR - Dr. Öğr. Üyesi Baki Bora HANÇA •MUŞ - Dr. Öğr. Üyesi Canser KARDAŞ •NEVŞEHİR - Doç. Dr. Adem ÖGER - Yücel ÖZDEMİR •NİĞDE - Prof. Dr. Nedim BAKIRCI - Prof. Dr. Hatice İÇEL - Dr. Öğr. Üyesi Namık ASLAN •SAKARYA - Doç. Dr. Selçuk Kürşad KOCA - Dr. Öğr. Üyesi Yavuz KÖKTAN •SAMSUN - Doç. Dr. Cafer ÖZDEMİR - Recep DEMİR •ŞİRT - Doç. Dr. Rezan KARAKAŞ •SİNOP - Doç. Dr. Songül ÇEK •SIVAS - Dr. Adil ÇELİK •UŞAK - Dr. Öğr. Üyesi Derya ÖZCAN - Dr. Mustafa DUMAN •YOZGAT - Doç. Dr. Tuğçe ERDAL

YURT DIŞI/Abroad/A l'Étranger: •AZERBAJYAN - Prof. Dr. Muharrem KASIMLI •FRANSA - Dr. Ferya ÇALIŞ •GÜRCİSTAN - Prof. Dr. Marika JIKIA •HOLLANDA - Mehmet TÜRÜNÇÜ •JAPONYA - Missuko KOJIMA •KAZAKİSTAN - Prof. Dr. Tatigül KARTEYEVA, Prof. Dr. Şakir İBRAHEV, Dr. Öğr. Üyesi Bekarys NURİMANOV •KORE CUMHURİYETİ - Prof. Dr. Eunhyung OH •MACARİSTAN - Dr. Julia BARTHA •NAHCIVAN M. C. - Doç. Muharrem CAFEROV - Doç. Esker GADIMOV •ÖZBEKİSTAN - Prof. Dr. Cabbar İŞANKUL •POLONYA - Doç. Dr. Danuta CHMIELOWSKA •SLOVAKYA - Dr. Xenia CELNAROVA •UKRAYNA - Doç. Dr. Tudora ARNAUD

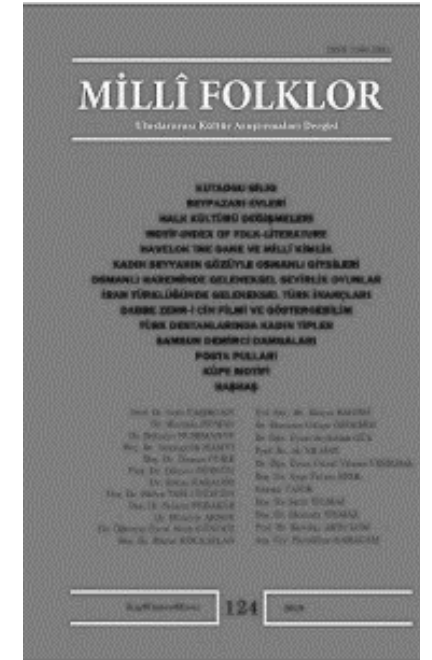
Millî Folklor AHCI, CSA, EBSCO, GENAMICS JOURNAL SEEK, SCOPUS, IBSS, MLA, TA, UPD, SIS ve TUBİTAK/ULAKBİM/TR DİZİN tarafından kaydedilmektedir / Millî Folklor is abstracted in AHCI, CSA, EBSCO, GENAMICS JOURNAL SEEK, SCOPUS, IBSS, MLA, TA, UPD and TUBİTAK/ULAKBİM/TR DİZİN
Baskı/Press/Imprimerie: Feryal Matbaacılık, 395 22 37-395 22 38

1989'dan 2020'ye iki asırlık devamlılık

Türk Halk Biliminin Artık Uluslararası Bir Kütüphanesi Var...

Bu kütüphaneye nasıl
sahip olabilirsiniz?
Bütün sayıları ciltli olarak
yazışma adresimizden
isteyebilirsiniz. Sekiz
sayıdan oluşan her cilt 150
TL. dir.

Üç Aylık Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi
International and Quarterly Journal of Cultural Studies
Revue Internationale et Trimestrielle d'Études Culturelles

Cilt/Volume/Tome: 16 • Yıl/Year/Année: 32 • Sayı/Number/Nombre: 128 •

Kış / Winter / Hiver 2020 • ISSN 1300-3984 • Hakemli Dergi.

İÇİNDEKİLER / Contents / Sommaire

Danışma Kurulu / Advisory Board / Comité de Conseillers.....	3
Birkaç Söz / Foreword / Par l'éditeur	4
M. Öcal OĞUZ	
MAKALELER / ARTICLES / LES ARTICLES	
Doğaya Uyarlanma Stratejisi Olarak Orhun Abidelerindeki Türk Biyoetiği / Turkish Bioethics in the Orkhon Inscriptions as a Strategy for Natural Adaptation.....	5-18
Doç. Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ	
Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Folklor ve Garip Şiiri / Folklore and Garip Poetry in The Context of Intertextuality.....	19-27
Prof. Dr. Yakup ÇELİK	
“Tarihin Sonu” Olgusu ve Eskatologya Mitleri / The “End Times” Phenomenon and Eschatology Myths	28-40
Prof. Dr. Işıl ALTUN Menderes ÇINAROĞLU	
Epik Anlatılarda Dönüştürücü Gücün Değişmesi: Kahramanlar ve Normlar / Transformation of The Converter Power in Epic Narratives: Heroes and Norms.....	41-47
Doç. Dr. Yılmaz YEŞİL	
Tayy-i Mekân Motifli Efsanelerde Savaşların Gizli Kahramanları / Hidden Heroes of Wars in Legends With Teleportation Motif.....	48-59
Doç. Dr. Satı KUMARTAŞLIOĞLU	
Masallarda Başlayış Formelleri: İdil-Ural (Tatar ve Başkurt) Masalları Örneği / The Opening Formula in Tales: The Case of Idel-Ural (Tatar and Bashkir) Tales	60-75
Dr. Erkan KARAGÖZ	
Rus Araştırmacı Tatyana Anikeyeva'nın Penceresinden Türk Halk Hikâyeleri / Turkish Folk Tales From the Window of Russian Researcher Tatyana Anikeyeva	76-86
Dr. Öğr. Üyesi Eda H. TAN METREŞ Doç. Dr. Badegül CAN EMİR	
Evlerinden Çok Uzakta: Andrew Lang'ın Türk Hikâyeleri Uyarlamaları / Far-away From Home: Andrew Lang's Adaptations of Turkish Fairy Tales.....	87-99
Dr. Merve SARI	
Preservation of Digitized Intangible Cultural Heritage in Museum Storage / Dijitalleştirilmiş Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müze Depolarında Korunması.....	100-110
Assoc. Prof. Dr. Neva ERTÜRK	
Uluslararası Müze Çevrelerinde Toplumsal İşlevler Temalı Etik Kod Uygulamaları / Code of Ethics in Practice Through Social Functions in International Museum Environments	111-125
Doç. Dr. Ceren KARADENİZ	
Medya Merkezli Kahraman Dönüşümü: Alp/Alperenden Postmodern Delikanlılığa / The Conversion of Media- Centered Hero: From Alp/Alperen To Postmodern Youthfulness	126-137
Doç. Dr. Mehmet Emin BARS	
Hafızanın Dönüşen Mekânları “Seyahat Blogları”, Kent Belleğini “Seyahat Blogları”ndan Okuma Denemesi / “Travel Blogs” as Transforming Spaces of Memory: An Attempt to Evaluate The Urban Memory Through “Travel Blogs”	138-152
Dr. Gülhaz ÇETİNKAYA	

Organik Öğretiden Postmodern-Dijital Tasarıma Folklorik Mirasın Krizleri ve Toplumsal Etkisi / <i>The Crisis of Folkloric Heritage and Its Social Effects from Organic Doctrine to Postmodern Digital Policy</i>	153-162
Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK Prof. Dr. İsmet EMRE	
Türk Kültüründe Bir Miras Olarak Çocuk Gecesi Ritüeli İçeriği: Fenomenolojik Bir Araştırma / <i>Ritual Content of Çocuk Night As a Heritage In Turkish Culture: A Phenomenological Research</i>	163-178
Doç. Dr. Özlem GÜZEL Dr. Öğr. Üyesi Hande AKYURT KURNAZ	
41 Kere Maşallah: Geleneksel Konut Mimarisinde Nazarlık Olarak Maşallah Kullanımı ve İstif Çeşitleri / <i>41 Times Mashallah: The Use of "Mashallah" as an Amulet in Traditional Domestic Architecture And Types of Stacking</i>	179-205
Doç. Dr. Ayşe BUDAK	
Halk İnanışlarına Dayalı Halk Hekimliğinin Tarihi Türkçe Tıp Metinlerindeki (16.-17. Yüzyıl) İzleri / <i>Traces of Folk Medicine Based on Folk Beliefs in Historical Turkish Medical Texts (16th-18th Century)</i>	206-217
Dr. Öğr. Üyesi Namık ASLAN Dr. Öğr. Üyesi Meryem ARSLAN	
Kazak Kültüründe Hac ve Batı Kazakistan'dan Kâbe'ye Hac Ziyaretinin Etki ve Sonuçları / <i>Pilgrimage in Kazakh culture and The Effects and Results of Pilgrimage from West Kazakhstan</i>	218-233
Doç. Dr. Seyfi YILDIRIM Nazgul SABURGALIYEVA	
Somut Olmayan Kültürel Mirasın Anadolu'da Tarihi Yerleşimlerin Korunması ve Sürdürülebilirliği Bağlamında Değerlendirilmesi / <i>Evaluation of The Intangible Cultural Heritage in The Context of Conservation and Sustainability of Historical Settlements in Anatolia</i>	234-243
Dr. Öğr. Üyesi Nihal Arda AKYILDIZ Arş. Gör. Tuba Nur OLGÜN	
Oya Örucülüğünün Nesiller Arası Aktarımının Sağlanmasında Kurumsal ve Kolektif Tasarım Kültürünün Rolü / <i>The Role of Corporate and Collective Design Culture in the Intergenerational Transfer of Handcraft of Oya</i>	244-259
Dr. Öğr. Üyesi Duygu ATALAY ONUR	
DERLEMELER / COMPILATION PAPER / PAPIER DE COMPILATION	
Toka'ta Bulunan Bir Cönkte Geçen Âşık Ömer'in Şiirleri Üzerine / <i>Evaluation of Ashik Omer's Poems Found in an Unregistered Cönk</i>	260-271
Dr. Öğr. Üyesi Çetin YILDIZ Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Said KIYMAZ	
TANITMALAR / BOOK REVIEWS / COMPTES RENDUS	
Ramil ALİYEV, Türk Mitolojisi. Ankara: Astana Yayınları, 1. Baskı, 2020	272-274
Dr. Süleyman SAZ	
Emir MUSTAFA, Mertol TULUM (Haz.), Her Yanı ve Her Şeyiyle 18. Yüzyıl İstanbul'u: İnsan ve Toplum Hayatı-Varlıklar ve Nesnelere. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020	275-277
Arş. Gör. Meltem ÖKSÜZ	
Bruno BETTELHEIM, Masalların Büyüsü: Masalların İşlenişi, Önemi ve Psikanalitik Anlamları. (Türkçe Söyleyen: Sena G. Elibal). İstanbul: İnkılap Yayınları, 2019	278-279
Arş. Gör. Armağan ALTAY	
Mehmet Mahur TULUM, Hoca Ahmed Yesevî Divân-ı Hikmet Hikmetler Mecmuası Mısır Nüshası-1650. İstanbul: Ketebe, 2019.....	280-282
Öğr. Gör. Dr. Ebubekir ERASLAN	
XVI. Cildin Dizini (2019-2020) / <i>The Index of XVI. Volume (2019-2020)</i>	283-290
2020 Yılı Hakemleri / <i>Referees of The Year 2020</i>	291
Milli Folklor-Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi Yayın İlkeleri / <i>The Publication Principles/ Principes de publication</i>	292-296

DANIŞMA KURULU

Advisory Board/Comité de Conseillers

Prof. Dr. Ziyad AKKOYUNLU (1946-2013) (Türkiye)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (1953-2019) (Türkiye)

Prof. Dr. İşıl ALTUN Kocaeli Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Erdoğlan ALTINKAYNAK Ardahan Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Mustafa ARSLAN Pamukkale Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Sevin ARSLAN Çağ Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Abdulselam ARVAS Çankırı Karatekin Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Erman ARTUN (1948-2016) (Türkiye)

Prof. Dr. Ensar ASLAN Ahi Evren Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Sarah G. Moment ATIS University of Madison-Wisconsin (A.B.D.)

Prof. Dr. Gülhan ATNUR Atatürk Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Feride AYTAC Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Nedim BAKIRCI Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Muhan BALI (1936-2008) (Türkiye)

Prof. Dr. İlhan BAŞGÖZ University of Indiana (A.B.D.)

Prof. Dr. Bülent BAYRAM Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Salahaddin BEKİK Ahi Evran Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Dan BEN-AMOS University of Pennsylvania (ABD)

Prof. Dr. Hendrik BOESCHOTEN Johannes Gutenberg Üniversitesi (Almanya)

Prof. Dr. Mustafa CEMİLOĞLU Uludağ Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Ali ÇELİK Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Ayşe Yücel ÇETİN Gazi Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. İsmet ÇETİN Gazi Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN Mersin Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Faruk ÇOLAK Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. George DEDES School of Oriental and African (İngiltere)

Prof. Dr. Habib DERZİNEVİSİ Yakın Doğu Üniversitesi (Kıbrıs)

Prof. Dr. İbrahim DİLEK Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Ahmet DOĞAN Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Jean-Pierre DUCASTELLE La Maisen des Géant d'Ath (Belçika)

Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Ali DUYMAZ Balıkesir Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN Atatürk Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Gülin OĞUT EKER Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Metin EKİCİ Ege Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Armağan ELÇİ İstanbul Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ İstanbul Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Şükri ELÇİN (1912-2008) (Türkiye)

Prof. Dr. Gürbüz ERGİNER (1945-2009) (Türkiye)

Prof. Dr. Metin ERGUN Gazi Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Pervin ERGUN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Mehmet EROL Gaziantep Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Ruhi ERSOY Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Laszlo FELFÖLDI Ass. for the European Centre for Trad. Culture (Macaristan)

Prof. Dr. Henry GLASSIE Indiana Üniversitesi (ABD)

Prof. Dr. Halil Altay GÖDE Süleyman Demirel Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Cengiz GÖKŞEN Osmanlı Korkut Ata Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Sinan GÖNEN Selçuk Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. İsmail GÖRKEM Erciyes Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Nevzat GÖZAYDIN Ankara Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Hamdi GÜLEÇ Bayburt Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Şeyma GÜNGÖR İstanbul Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL Başkent Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Mihaly HOPPAL (Macaristan)

Prof. Dr. Şakir İBRAYEV Ahmet Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi (Kazakistan)

Prof. Dr. Hatice İÇEL Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Alimecan İNAYET Ege Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Marc JACOBS Flemish Centre for the of Popular Culture (Belçika)

Prof. Dr. Ali KAFKASYALI Giresun Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Metin KARADAĞ Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi (KKTC)

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Muharrem KASIMLI Azerbaycan Devlet Üniversitesi (Azerbaycan)

Prof. Dr. Muharrem KAYA İstanbul Kültür Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Süleyman KAYIPOV Kırgız Türk Manas Üniversitesi (Kırgızistan)

Prof. Dr. Chérif KHAZNADAR La maison des cultures du monde (Fransa)

Prof. Dr. Aynur KOÇAK Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)

Sabri KOZ

Prof. Dr. Şahin KÖKTÜRK Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Muhtar KUTLU Ankara Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Wolfgang MIEDER Vermont University (ABD)

Prof. Dr. Gülay MİRZAOĞLU Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Töre MİRZAYEV Bilimler Akademisi (Özbekistan)

Prof. Dr. Oksana MYKYTENKO Ukrayna Millî Bilim Akademisi (Ukrayna)

Prof. Dr. Kamil V. NERİMANOĞLU İstanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. James P. LEARY University of Madison-Wisconsin (ABD)

Prof. Dr. Meral OZAN Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Mehmet Naci ÖNAL Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Hasan ÖZDEMİR Ankara Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK Selçuk Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Hayrettin RAYMAN Bozok Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Karl REICHL University of Bonn (Almanya)

Prof. Dr. Bengisu RONA School of Oriental and African (İngiltere)

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU Selçuk Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Mila SANTOVA Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü (Bulgaristan)

Prof. Dr. Uli SCHAMİLOĞLU Nursultan Nazarbayev Üniversitesi (Kazakistan)

Prof. Dr. Bilge SEYİDOĞLU (1941-2014) (Türkiye)

Prof. Dr. Ahmed SKOUNTI Institut National des Sciences du Patrimoine (Fas)

Prof. Dr. Riels SMEETS University of Leiden (Hollanda)

Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN Balıkesir Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Mahir ŞAUL Illinois Üniversitesi, Urbana-Champaign (ABD)

Prof. Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN Çukurova Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK Fırat Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Hülya TAŞ Bursa Uludağ Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Muammer Mete TAŞLIOVA Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Abdeljelil TEMİMİ Temimi Vakfı (Tunuslu)

Prof. Dr. Mehmet TEMİZKAN Ege Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Nezir TEMUR Gazi Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Ali TORUN K. Dumlupınar Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Nüket TÖR Kastamonu Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. F. Ahsen TURAN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Laurier TURGEON University of Laval (Kanada)

Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN İzmir Ekonomi Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Tülay UĞUZMAN ER Başkent Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Ali YAKICI Gazi Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Nerin YAYIN Ege Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Dursun YILDIRIM Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Naciye YILDIZ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Kemal YÜCE (1952-2016) (Türkiye)

41 KERE MAŞALLAH: GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNDE NAZARLIK OLARAK MAŞALLAH KULLANIMI VE İSTİF ÇEŞİTLERİ*

41 Times Mashallah: The Use of “Mashallah” as an Amulet in Traditional Domestic Architecture and Types of Stacking

Doç. Dr. Ayşe BUDAK**

ÖZ

Anadolu'nun neredeyse tüm bölgelerinde geleneksel konut mimarisinde karşılaşılan süsleme unsurlarından birisi ve en yaygını “maşallah” yazılı levhalardır. İnşa edildikleri döneme göre değişen bu levhalar Arap harfleri ile oluşturuldukları gibi Latin harfleri ile de yazılmışlardır. Süslemenin ötesinde bu levhaların bu kadar benimsenip kullanılmasında başka bir etmen daha yatmaktadır. Nazar olarak adlandırılan ve insana, hayvana, sahip olunan mülke, eşyaya dokunduğunda bozucu etkileri olduğu kabul edilen bakışlardan korunmak için nazarlık kullanmak eski çağ topluluklarından itibaren varlığı bilinen bir uygulama olmuştur. Boncuklar, hayvan kemikleri ve boyuzları, üzerlik ve çörekotu gibi bitkilerin kurutulmasıyla elde edilen bu nazarlıklar, kullanılan alana göre boyutlandırılmıştır. Bu nazar objeleri, kimi zaman bir çocuğun omzuna ilştirilecek kadar küçük, kimi zaman bir evin kapısına asılacak kadar büyük boyutlara ulaşmıştır. Nazar boncukları ise bu uygulamanın en yaygın malzemesidir. Genellikle nazar değdirme gücü yüksek olan bakışlar mavi renkli gözlerle bağlanmış ve mavi renkli nazarlıkların içine siyah renkle yapılan gözlerle, kem bakışlı nazar geri yansıtılmaya çalışılmış ve böylece nazar boncukları ile bir koruma sağlanıldığına inanılmıştır. İslamiyet'in nazara bakışı; takip edildiğinde Kur'an Kerim'de nazar ayetinin bulunmadığı görülür. Nazara dair bir açıklamaya yine Kur'an Kerim'de rastlanmaz. İslam öncesi inanışlarda oldukça geniş bir coğrafyada karşılaşılan nazar inancına ilişkin İslam dışı uygulamalara karşılık, İslam dini ile ilişkili olarak özellikle nazar ve ona karşı koruyucu bir kalkan olarak İslami bir terim tercih edilmiştir. Güzellikleriyle ilgi çeken ve çok beğenilen şeylerin nazardan korunması amacıyla; ne güzel, Allah kötü bakışlardan saklasın anlamında “maşallah” demek Müslümanlar arasında yaygın bir gelenek haline gelmiştir. Yeni doğan bebeklere, sünnet olan çocuklara ve kimi zaman evlenen çiftlere düğün sırasında “maşallah” yazılı altın nazarlıklar takılır ve bu bir gelenek ve adete dönüşür. Arabaların üzerine maşallah yazıları asılmış, evlerin cephelerine de yaygın biçimde maşallah yazıları işlenmiştir. Geleneksel konut mimarisinde evlerin cephelerine asılan maşallah levhaları hem binanın hem de evin hane halkının dirliğinin, kem gözlerin haset bakışlarından korunması hedeflenmiştir. Genellikle konut cephelerine ve saçak seviyesine yakın yapılan bu levhaların farklı tekniklerle işlendiği tespit edilmiştir. Geleneksel konutlarda karşılaşılan “Maşallah” levhaların kullanımını ve istif çeşitleri ilk kez bu çalışmada toplu olarak ele alınmıştır. Bir bölgenin ya da bir yerleşimin örneklerini katalog halinde tanıtmak yerine, Anadolu'nun tümünde karşılaşılan yazılardan seçilmiş örnekler ve kullanım yerleri üzerinden genel bir değerlendirme yapmak çalışmanın hedefi olmuştur. Anadolu'nun tümü için yerinde tespit çalışmasının mümkün olmaması nedeniyle farklı istif çeşitlerinin tespiti için geleneksel konutlarla ilgili yapılan çalışmalar incelenmiştir. İç Anadolu bölgesindeki geleneksel konutlar üzerindeki yazıların tespiti için yüzey araştırması yapılabilmektedir. Örneklerin seçiminde, Anadolu'nun her bölgesinde görülebilen örnekler tercih edilmiş böylece genel çıkarımlara ulaşmak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Maşallah, nazarlık, mimari, geleneksel konut, istif.

ABSTRACT

One of the most common ornamentation elements encountered on the façades of the traditional domestic buildings in almost all the provinces of Anatolia are “mashallah” inscribed plates. These plates, whose features vary according to the period they were built, were written in Arabic letters as well as in Latin letters. Apart from decoration purposes, another factor plays a major role in the use and adaptation of these plates. Using an evil-eye talisman to be protected against ill-intentioned glances named evil-eye, which are thought to have negative effects on human beings, animals, possessions, and goods, had been a practice rooting back to ancient times. Evil-eye talismans, which were made of animal bones and horns, as well as dried plants such as harmful seeds and black sesame, were sized according to the area they were used. These evil-eye talismans are sometimes as small as to be attached to a child's shoulder or big enough to be hanged on the door of a house. Evil-eye talismans

* Geliş tarihi: 9 Haziran 2020 - Kabul tarihi: 12 Ekim 2020

Budak, Ayşe. “41 Kere Maşallah: Geleneksel Konut Mimarisinde Nazarlık Olarak Maşallah Kullanımı ve İstif Çeşitleri” *Milli Folklor* 128 (Kış 2020): 179-205

** Nevşehir Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, aysebudak@nevsehir.edu.tr , ORCID ID: 0000-0001-8296-4986.

are the most common materials used for this purpose. Generally, glances with high power of ill-intentions were concerned with blue-eyed people, and the evil-eye was attempted to be reflected back with the black eyes inserted into the blue evil-eye talismans, and therefore it was believed that these talismans provided a sort of protection. Within the Islamic view on the evil-eye, no verses regarding to the evil-eye has been found in Quran; there are no explanation about the evil-eye in the book either. On the contrary to the non-Islamic practices regarding the evil-eye, which is a belief seen in pre-Islamic faiths located in a wide geography, an Islamic term was especially preferred against evil-eye as a protective shield. In order to protect things that attract attention due to their beauty, a saying “mashallah” which means “how beautiful: may God protect it from evil-eye” became a widespread tradition among Muslims. Attaching golden evil-eye talismans inscribed the word “mashallah” to the clothes of newborns, circumcised children, and newly married couples during their wedding turned into a tradition within time. “Mashallah” writings were hanged on cars and also widely used on the façades of the buildings. By hanging plates of mashallahs on the façades of traditional domestic buildings, it was aimed to protect the health of both the building and the household from all kinds of envy of the ill-intentioned gazes. It was determined that these plates, which were generally hanged closer to the eaves of the domestic building façades were processed by using different techniques. The use of “mashallah” plates and stacking types observed in the domestic residences were discussed collectively for the first time in this study. Also in this study, instead of introducing the samples of a region or a settlement as a catalogue, a general evaluation of samples of mashallahs and their area of usage throughout Anatolia were targeted. Since on-site monitoring is not possible for the whole of Anatolia, samples made for domestic architecture was examined for the determination of different types of stackings. A survey was made to detect the inscriptions on traditional houses in the Central Anatolia region. While selecting the samples, the ones that can be encountered in every region of Anatolia were preferred, so it was aimed to reach general inferences.

Key Words

Mashallah, amulet, architecture, traditional house, stacking.

Giriş

Anadolu'nun başta kırsal yerleşimlerinde ve geleneksel konut mimarisinin bulunduğu kentsel alanlarında bir evin cephesini tanımlayan unsurlardan birisi maşallah yazıdır. Arap ya da Latin harfleriyle yazılan bu yazıların bulunduğu levhalar süslemenin yanı sıra yapım tarihini veren “tarih taşı” olarak da görev görürler. Ancak bu yazıların cephelerde bulunmasının asıl amacı yapıyı ve yapının ötesinde hane halkını kem gözlerden koruma gayretidir. Bu yazının amacı maşallah yazısı bulunan evleri tanıtmak değildir. Bu yazıda hedeflenen, Anadolu coğrafyasında çok yaygın olan maşallah yazılarının geleneksel konut mimarisindeki yerini belirlemek, kullanım yerlerini, cephelerde yerleştirilmelerinin ardındaki motivasyonu ortaya koymaktır. Maşallah levhalarının konut mimarisinde karşılaşılan kullanımı analiz edilmeden ilk olarak, İslam öncesi çok farklı coğrafyalarda ve topluluklarda karşılaşılan nazar inancının değerlendirilmesi, İslam dininin nazara olan bakışı ve İslami bir terim olan maşallahın kültür hayatına girişi ortaya konulmuştur. Bu yazının ikinci amacı geleneksel konutlar üzerindeki maşallah levhalarının, Türk folkloru ve kültürüyle geleneksel hat sanatının bağlantısını ortaya koymak, maşallah kelimesi ile İslamlaştırılan batıl inancın bir gelenek olarak nasıl yaşatıldığına değinmek ve bu yazıların istif çeşitleri ile oluşturulan geleneksel süsleme çeşitlerini göstermektir.

Nazar İnancı

İnsanların kendileri ya da sahip olduklarının belirgin bir neden olmadan zarar görmesi ve zararın sebebinin açıklanamaması batıl inanç geliştirmek için uygun ortamlar sağlar. Görünmeyen zarar verici karşısında, koruyucu unsurlar geliştirilmesiyle eski çağ topluluklarından itibaren karşılaşırlar. Nazar inancı; Eski Sümer, Bâbil, Mısır, Grek ve Roma kültürlerinin yanı sıra Sâmi, Pers, Hint ve çeşitli Avrupa kavimlerini kapsayan geniş bir coğrafya üzerinde görülür ve Mezopotamya kökenli bir inanış olduğu kabul edilir (Gürkan 2006:444).

Nazar sözcüğü Arapçadır ve bakış anlamına gelir. “Belli kimselerde bulunduğu inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığına insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiğiğine inanılan uğursuzluk, göz” olarak tanımlanır (TDK Güncel Türkçe Sözlük). Nazarın bir deyim olarak karşılığı ise nedenini bilmedikleri bir kaynaktan zarar görenler için, zararın müsebbibinin bakışlarıdır. Nazar ve bakış kavramları, bazen birbirinin yerine geçse de nazar, genellikle bakışın kem etkilerini ayırt etmek için kullanılmıştır (Taburoğlu 2017:11). Kem nazar, şeytan bulaşmış bakışlar olup kem niyetler ve başkasının arzularıyla dolu olarak yorumlanır (Taburoğlu 2017:13). Nazar adeta, bir tür inanç motifi olarak, başa gelen istenmeyen bir olayın neden ve sonucu arasındaki boşluğu doldurmaya hizmet eder (Taburoğlu 2017:36). Nazar değmesi için, gözü keskin birinin muhatabına dikkatle bakması veya kötü niyetli bir kimsenin karşısındaki hakkında güzel sözler söylemesi yeterlidir (Acıpayamlı 1962:1). Sadece kötü niyetle ya da kıskanarak, imrenerek bakmak değil severek bakmak da nazar sebebi olarak kabul edilir. Anne, babaların çocuklarına düşkünlükleri nazar korkusu nedeniyle iyi sayılmaz (Boratav 1984:104). Gözü keskin olanlar ise mavi gözlü ve sarı saçlı olarak tanımlanır (Acıpayamlı 1962:1). Kem göz ve bakışın kimi zaman hayvanlardan bile gelebildiğine inanılabilmektedir. İslam sanatı ve edebiyatında kutsal güzellik ve cennet sembolü olarak görülen tavus kuşu (Özbek 1999:538) Avrupa kaynaklı anlatılarda, kuyruğundaki şekillerin birer kem göz olduğuna ve bakını nazara uğrattığına inanılan olumsuz bir figüre dönüşür (Kandemir 2015:8). Nazara uğrayanlar sadece insanlar olmayıp, mal, mülk, eşya, çeşitli hayvanlar ve evlerin de etkilendiği kabul edilir (Boratav 1984:104). Nazar önlemlerine dair yapılmış bir çalışmada, üzerine dua okunmuş bazı maddelerin nazarlık olarak kullanılması, kâğıda yazılmış duaların, bez, meşin ya da teneke gibi maddeler arasına sarılmasıyla oluşturulmuş muskalar ve çeşitli madenlerden ve farklı formlarda üretilmiş “Maşallah” yazılarının nazarlık olarak kullanıldığı açıklanır (Acıpayamlı 1962:21). Nazarlıklarda süs ve nazar kovma işlevi beraberce var olur. Ancak çok süslü biçimde yapılmış nazarlıklar, nazarı celbeden bir eşyaya dönüşür (Taburoğlu 2017:25). Sağaltıcı ve koruyucu özellikleri olduğuna inanılan ve kimilerinin deneyimlerine dayanarak hazırlanmış bitkisel ve hayvansal tılsımlar da nazara karşı kullanılmıştır. Çörekotu, üzerlik, çeşitli ağaçlardan parçalar, kaplumbağa kabuğu, hayvan kemik ve boynuzları, geyik boynuzu, nal gibi malmeler tılsımlı birer objeye dönüşmüştür. Nazara karşı en yaygın koruyucuysa, mavi renkli ve ortasına bir göz tasvir edilmiş boncuklardır. Nazar boncuklarında mavi rengin ve gözün kullanılması, nazar gücüne sahip olan mavi göze karşı aynı güçle karşılık verme ilkesine bağlanmaktadır (Ekici vd. 2014:45).

İslamiyet ve Nazar

İslam dininin kutsal kitabında nazar ayeti bulunmaz ve nazara dair bir açıklamaya rastlanmaz. Ancak, Kalem Suresi 51.ve 52. Ayetlerinde nazara ilişkin bir ifade geçtiği düşünülmektedir. Ayetin meali “O inkarcılar Kur’an’ı ışıttıkları zaman, seni gözleriyle devireceklermiş gibi bakar, “Şüphe yok o delidir” derler” (Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Tefsiri). Kur’an’da nazara dair bir açıklama ya da nazara karşı bir uygulamadan bahsedilmemekle birlikte; nazar ve ona karşı koruyucu bir kalkan olarak İslami bir terim tercih edilmiştir. Güzellikleriyle dikkat çeken ve çok beğenilen şeylerin nazardan korunması amacıyla; ne güzel, Allah kötü bakışlardan saklasın anlamında “maşallah” demek Müslümanlar arasında yaygın bir gelenek haline gelmiştir (Yaşaroğlu 2003:105). Kur’anı Kerim’de “maşallah” ifadesi birden çok ayette geçmektedir. Bunlardan ilki Kehf Suresi

39-40. Ayetlerdir ve meali ise; “Keşke bağına girdiğinde, ‘Mâşallah! Güç yalnız Allah’ındır’ deseysin! ...” (Diyanet İşleri Başkanlığı Kuran Tefsiri) biçimindedir. Yunus Suresi 49, A’la Suresi 7 ve Araf Suresi 188. Ayetlerde “Allah diledikçe veya dilemedikçe” anlamlarında geçmektedir.

“*Halkın nazarı yığıdı kabre kor, deveyi çömleğe*” biçimindeki atasözüne karşılık Ebu Nuaym’ın Hilyetü’l-evliya’ında: “*Nazar insanı mezara deveyi kazana sokar*” biçiminde bir hadis meali nakledilir (Ceyhan 2011:190). Hz. Peygamber’in torunları Hasan ve Hüseyin için, “Allah’ın en mükemmel kelâmını vesile kılarak sizi şeytanlardan, zararlı şeylerden ve kötü bakışlardan korumasını O’ndan niyaz ederim” şeklinde dua ettiği rivayet edilir (Çelebi 2006:445). Bu nedenle “Her türlü şeytandan, zararlı şeylerden ve kem gözlerden bütün kelimeleri yüzü hürmetine Allah’a sığınırım” meailindeki “Euzu bi kelimâtillâhi’t-tâmmeti min kulli şeytanin ve hammetin ve min külli aynin lammeh.” yazılı ve “Nazar Duası” başlığı ile hazırlanmış kartpostallar yirminci yüzyılın sonlarında birçok evde Karınca ve Bereket duaları ile birlikte duvara asılan birer süse dönüşmüştür.

Kuran’da geçen anlamları nedeniyle, Allah dilediğine ve Allah’ın iznine tabi tutularak, sahip olunan güzelliklerin korunması arzusuyla “Maşallah” yazılarının kullanılması yaygınlaşmıştır. Nazarın canlı cansız tüm varlıklara tesir edebileceği inancı minibus ve kamyonlara maşallah levhalarının asılması ile tezahür eder (Çıblak 2004:6). Anadolu’da sadece araçlar değil geleneksel konut mimarisinde ve geniş bir coğrafyada maşallah yazılı nazarlıkların kullanıldığı görülür. İslam öncesi Türk topluluklarında var olan nazar inancı ve bu inanca karşı yapılan uygulamaların yalnızca İslam’ı benimsemiş Türk topluluklarında değil Hristiyanlığı benimseyen Türk topluluklarında da uygulandığı görülür. Hristiyanlığı benimseyen Gagauz Türklerinde nazara karşı hazırlanan muskalar haçla birlikte takılmaktadır (Kalafat 1998:92).

Geleneksel Konut Mimarisinde Nazarlık Olarak Maşallah Levhalarının Kullanımı

Çocukların beşiklerine veya omuzlarına takılmak üzere, altın veya gümüşten yapılmış takılar, muska ile nazarlık arası koruyucu birer nesne ve süse dönüşmüş olup, evlerin kapılarına da aynı düşünceyle işlendiği kabul edilir (Boratav 1984:21). Mimaride, maşallah yazılı nazarlık panolarının yalnızca konutlara özgü olmadığı cami, çeşme, han gibi pek çok yapıda nazarlıklara yer verildiği bilinmektedir (foto.1-3). O kadar yaygın kullanılmıştır ki mezar taşlarında bile maşallah yazılarını görmek mümkündür. Çok yaygın olmayan bir uygulama ile mezar taşında kullanılıyor olması, elbette ölmüş kişiyi nazardan korumak için değil, mezar taşını nazardan korumak içindir (foto.4). Maşallah nazarlıklar tek bir bölgeye özgü olmayıp Anadolu coğrafyasının tümünde mevcuttur.

Evlere asılan bu levhaların en yaygınının evin inşa malzemesinden ve genellikle de taştan oyularak yapıldığı gibi boyama yöntemi de kullanılmıştır. Bir diğer yaygın üretimse çini karolar şeklinde hazırlanmış olanlardır (foto.5). Farklı bir yöntemse, hat sanatı kapsamında kâğıda yapılan kandil formundaki maşallah yazılarının çerçeveletilerek eski evlerin saçakları altına konulmalarıydı (Aksel 2010:38).

Ömer Seyfettin, “Gizli Mabel” adlı hikayesinde; Avrupalılaşmamış geleneksel Türk evini gezdirdiği Frenk’in verdiği tepkiyi şu şekilde betimlemiştir: “*evlerimizin üzerindeki “Maşallah” levhalarını milli bir sigorta şirketinin işaretleri, saçaklarımızdan sallanan nazarlık pabuçlarını damdan dama kaçan hırsızların oralara takılıp kalmış ayakkabıları zanneden meşhur millettaşu gibi, bir an durdu düşündü*” (Seyfettin 2018:29). Hikâyede;

Sultan Abdülaziz’in hariciye nazırı Keçecizade Fuat Efendi’nin kendisine evlerin üzerindeki maşallah levhaların anlamını soran Frenk’e verdiği: bunlar devletimizin en büyük sigorta şirketinin amblemidir, yanıtına gönderme yapılır. Hikayedeki geleneksel Türk konutunun süsleme açısından ve cephe özelliği bakımından tamamlayıcısı ve yaygın bir unsuruna dönüşen bu nazarlıkların hem Türkler hem de yabancılar tarafından algılanma şekline dair de bir okuma yapılabilir. Bu anlatı, konut geleneğinde cephelere “maşallah” levhaların işlenmesinin ne kadar yaygın olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Fotoğraf 1, Edirne Eski Cami Hariminde Kadeh Biçiminde Maşallah Levha

Fotoğraf 2, İstanbul Hacı Eyüpzade Şükrü Bey Çeşmesi (Fotoğraf: Fazilet Koçyığıt)

Fotoğraf 4, Isparta Gülcü Mah. Mezarlığı 1898 Tarihli Şahide (Fotoğraf: Nalan Gök)

Fotoğraf 5, Kütahya’da Geleneksel Bir Konutta Çini Levha (Fotoğraf: Seher Duğan)

Bu levhaların kültürel bir etkileşim aracına dönüşmesiyle yine geleneksel konut mimari örneklerinin cephelerinden takip edilebilmektedir. Rum evlerinin cephelerine “ΜΑΣΑΛΛΑΧ” şeklinde yazılan maşallahlar, İslam inancının ötesine geçmekte, nazara

uğrama korkusunun koruyucu ve tılsımlı bir ifadesine dönen bu kelimenin zırhını kuşanmaya, gayrimüslimleri de teşvik etmiş görünmektedir (Foto.6-7). Bu yazılar kültürel bir etkileşimle korunma gayretinin yanı sıra süsleme amacıyla da işlenmiştir.

Fotoğraf 6, Kayseri/Germir Mahallesi'nde Bir Evin Girişi

Fotoğraf 7, Ürgüp/Cemil Köyü'nde Bir Evin Girişi

Anadolu geleneksel konut mimarisinde maşallah nazarlıkların konumuna bakıldığında, ortak nokta görünür olmasıdır. Evlerin genellikle giriş kapıları üzerine, saçak altlarına, sokağa çıkan ana cephelere ve cephelerdeki pencerelerin ortasına yerleştirilmişlerdir (foto.8). Bu levhaların saçak altına ve çoğunlukla köşelere yerleştirildiğine dair tespitler de vardır (Osman 1976:33). Ancak sokakların dar, ortadan geçen yolun iki yanında birbirine oldukça yakın konutların olduğu durumlarda istisnalar kendini gösterir. Bu tarz bir sokak dokusu etrafında yerleşen evlerin sokağa çıkan cephelerinde yola bakar şekilde, yoldan gelen-geçenlerin görebilmesi için evin çıkıntılı yan yüzlerine yerleştirilmişlerdir (Foto.9). Evlerin sokağın iki tarafını gören konutlardaysa yola çıkıntı yapan odanın yol tarafına yerleştirildiği gibi evin ana cephesine işlenen örnekler de mevcuttur. Ev hem yol tarafından gelip geçenlerin hem de karşı cephedeki komşuların bakışlarından korunur (Foto.10). Eğer ev iki sokağın birleştiği köşedeysse her iki sokaktan gelecek kişilerin bakışlarına karşı iki yönde de görececek şekilde iki adet maşallah nazarlık yerleştirilebilmektedir (Foto.11).

Fotoğraf 8, Ürgüp Duayeri Mahallesi'ndeki İbrik Maşallah

Fotoğraf 9, Kayseri-Gesi/ Özlüce (Vekse) Pencere Üzerine Yerleştirilen Maşallah

Fotoğraf 10, Ürgüp Dere Mahallesi Evin İki Cephesine İşlenen Nazarlıklar

Fotoğraf 11, Kayseri-Gesi/Kayabağ (Darsiyak) İki Sokağın Birleştiği Köşedeki Evde Çifte Maşallah Kullanımı

Nazar, özellikle taşıdığı farklılıklarla göze çarpana, göz alıcı ve imrenti yaratmaya açık olana yönelir. Güzellik, zenginlik, verimlilik gibi sıfatlar, nazar vurmaya açık gözleri kendisine çeker (Taburoğlu 2017:16). Birçok insanın potansiyel olarak nazar gücüne sahip bulunduğu, ayrıca bakışla zarar vermenin kişinin mutlaka kötü niyetli veya bilinçli olduğuna bağlı olmadığı şeklinde görüşler mevcuttur (Gürkan 2006:444). Bu nedenledir ki geleneksel konut mimarisinde sadece sokaktan gelen-geçenlerin bakışlarından korunmak için değil, evlerine kabul ettikleri kişilerin (tanıdıklarının, akrabalarının) ve dahi hane halkının kendi kendisine nazar etmesinden korunmak için, evlerin içine de “maşallah” yazısının farklı tekniklerle işlendiği örnekler vardır. İç mekânlarda kullanıldıklarında

konukların kolayca görebilecekleri duvarlar ile başoda gibi kullanılan odaların kapılarının üzerinde bulunmaktadır (Uçar 2017:227). Safranbolu’da geleneksel evlerin içinde kullanılan maşallah nazarlıklar genellikle kalemîşi tekniğinde ya da panolar halinde düzenlenmiş olup genellikle üst kat sofa duvarlarında yer almaktadır (Gür vd. 2013: 121) (Foto.12).

Fotoğraf 12, Safranbolu’da Evin İçine Yerleştirilmiş Nazarlık (Fotoğraf: D. Gür, N. Soykan’dan)

Sadece maşallah yazılarının değil, “ya hafız” yazısının da geleneksel konut mimarisinde maşallahlar kadar yoğun kullanıldığı karşılaşılan örnekler üzerinden takip edilebilmektedir. Allah’ın 99 isminden biri olup “Koruyan, koruyucu” anlamındaki bu ifadenin yazıldığı madalyonların en ünlülerinden birisi; İstanbul Fatih’te 1918 yılında yaşanan yangında evlerini kaybedenler için Mimar Kemalettin tarafından tasarlanan ve 1922 yılında inşa edilen (Yavuz 1981:66) Harikzadegan Konutlarında bulunur. Dalgalı saçığın altında madalyon biçiminde tasarlanmış ve dairesel bir panoya işlenmiştir (Foto.13-14).

Foto 13-14, İstanbul Harikzadegan Konutları “Ya Hafız” Yazılı Madalyon ve Detayı

Maşallah Nazarlıklarda İstif Çeşitleri

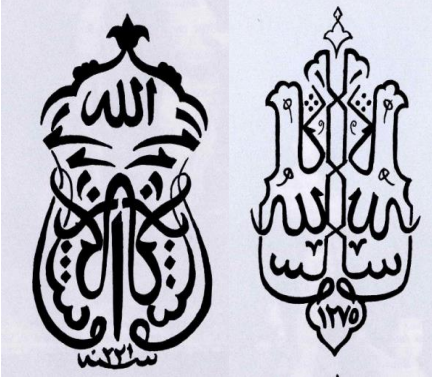
Anadolu’da geleneksel konut mimarisinde süslemenin yanı sıra nazardan koruduğuna inanılan maşallahların yaygın kullanımına paralel olarak, harflerin istiflenişine göre çeşitlilik gösterir. Hat sanatında yazılacak ibarenin uygun yazı çeşitleriyle en güzel şekilde terkip edilmesine istif adı verilmektedir (Deraman 2001:330). Harflerin ölçüleri, bir-

biri ile birleşme kuralları, kelimelerin satıra dizilmesi gibi pek çok kaide dikkate alındığında sanatçısının sınırlandırıldığı düşünülmekle birlikte, ortaya çıkan istif ve tasarım zenginliği bunun aksini göstermektedir (Özkafa 2018:3). Talebin çokluğu ve yaygınlığı, birbirinden farklı istif tasarımların oluşturulmasına etken kabul edilir (Erbaş 2018:78). Sülüs ve celi sülüsle istif hazırlanırken bina inşa eder gibi harf ve harf grupları kat kat kurgulanır (Derman 2001:331). En yaygın istif alanları kare, dikdörtgen, beyzi ve daire yüzeylerdir. İnsan, papağan, leylek, aslan gibi hayvan, lale, kasımpatı ve armut gibi çiçek ve meyve biçiminde istifler de vardır (Derman 2001:331). Farklı istif biçimlerinde de olsa teamül gereği Allah ismine duyulan hürmetle, Allah yazısı en üste gelecek şekilde istif yapılır (Derman 2001:331). Geleneksel konutlarda bulunan ve halk sanatı ürünü olan maşallah levhalarında da teamüllere uyularak “الله” ismi ortaya ya da üste gelecek şekilde istif yapılmıştır. İster istifli isterse düz kitabelerde olsun, Allah adının yazının tam ortasına yazılması, nazarlıklarda olduğu gibi kem gözlerin bu noktaya odaklanarak bertaraf edilmesi amacına yönelik bir tasarım olarak düşünülmektedir (Ayдын 2019:849).

Geleneksel konut mimarisinde maşallahların istif çeşitlerine bakıldığında en yaygın olanlar, insan sureti, ibrik, vazo ve çeşitleri, başlık, meyve biçiminde olanlar, damla biçimliler, daire ve madalyon formlar, dikdörtgen bir yüzeyde yatay hatlı olarak kurgulanlardır. İnsan sureti, damla, daire, madalyon, ibrik, vazo-şukufedan biçiminde yapılan istiflerde ortak nokta “م”, “ش” harflerinden genelde ikisinin ve bazen birinin keşide edilerek çerçevenin oluşturulmasıdır. Keşide harflerin baş tarafı yazıldıktan sonra süs için çekilen uzatmadır (TDK Güncel Türkçe Sözlük).

Bu formlar dışında farklı varyantlar ile karşılaşmak elbette mümkündür. Ancak aşağıda çeşitlerinden örnekler verilecek olan maşallah istifler, yapılan literatür ve arazi çalışmaları ile tespit edilen “yaygın” örneklerdir ve Anadolu’nun her bölgesinde geleneksel konutlarda karşılaşılabilecek olanlardır.

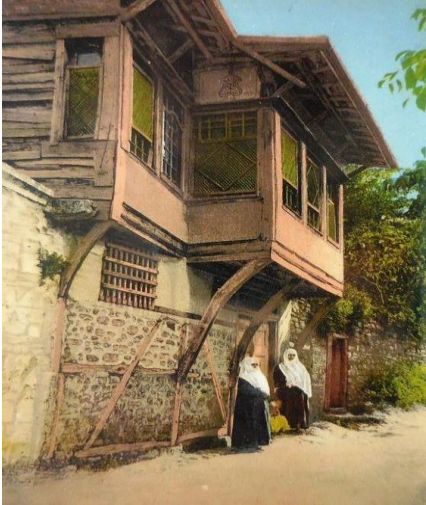
İnsan Tasvirleri: Türk sanatında insan tasvirlerinin mimari süslemede, çinide, halı-kilim ve tezhip sanatında yeri vardır. Özellikle Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devrinde insan tasvirlerinin yaygın kullanımı bilinmektedir. Hat sanatındaysa yazıların arasına gizlenmiş suretler ve dahi “yazı-resim” olarak adlandırılan bir üslupla kullanıldığı bilinmektedir. Yazıdan resme geçiş yapılarak, harflerin şekillendirilmesiyle resme dönüşen bu üslupla üretilen eserlerin, kutsal yerlere asılmasında sakınca görülmemiş ve bu eserler tekke sanatları çevresinde yaygınlık kazanmıştır (Aksel 2010:3). Aynalı biçimde tasarlanmış maşallah levhalarında insan suretleri soyutlaştırılmış ve yalnızca kafa kısmı işlenmiştir. Harflerin yerleştirilmesinde farklılıklar olmakla birlikte “م” ve “ش” çeneden başlayarak tepeye doğru uzatılarak çehreyi oluşturur (foto.15). “ش”ın noktaları kimi örneklerde gözü meydana getirir (foto.16). “Maşallahu kân” olarak da yazılan bu levhalarında " کان "yüzü tamamlar ve bıyıkları oluşturur. 1806 tarihli ve günümüze ulaşamamış bir Edirne evinde bulunan maşallah levha (foto.15) ve 1890’lardan eski bir İstanbul evinde bulunan nazarlıklar bu uygulamaya örnektir (foto.17-18).

Fotoğraf 15, Edirne Evlerinden İnsan Yüzü Biçimli Maşallahlar, Rifat Osman'dan

Fotoğraf 16, Kayseri Gesi/Güzelköy (Nize)'de İnsan Yüzü Maşallah

Fotoğraf 17-18, 1890'lardan Eski İstanbul Evlerinden Maşallahu Kân yazılı nazarlık ve detayı <https://tr.pinterest.com/pin/503981014548946704/> (erişim tarihi 15.12.2019)

İbrik: İlk örneklerine milattan önce 3. binden itibaren Yakındoğu uygarlıklarında rastlanan ve Farsça “âbrîz” “su söken” kelimesinden gelen ibrik (Bozkurt vd. 2000:372-373) su veya diğer sıvıların konulmasına yarayan kulplu ve emzikli kaptır (Altier 2019:151). Pişmiş topraktan tunca, altından gümüşe kadar farklı malzemelerden yapılabilmektedir. Hem içecek hem de abdest suyunun konulması İslam toplulukları arasında ibriğin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Osmanlı dönemi Anadoluşunda mezar taşından duvar resmine kadar geniş bir alanda farklı tekniklerle bezeme objesi olarak değerlendirilmiştir. Biçimsel olarak zarif olmasının yanı sıra, abdestle olan bağı nedeniyle inançla ilişkilendirilmiştir. 19. yüzyılda ve dini mimaride kalemişi süslemelerde ibriğin emzik kısmının çıkarılıp içine çiçek ve meyveler yerleştirilerek vazoya dönüştürüldüğü iddia edilir (Altier 2019:160).

Maşallahlarda harflerin müsenna olarak kurgulanıp harflerin uzatılması ile ibrik formu oluşturulabildiği gibi (foto.19, 20, 27), tek başına maşallah ifadesinin kaidenin üzerinden başlayarak aşağıdan yukarıya doğru “م”, “ش” ve “الله” ifadelerinin sıralandığı örnekler de oldukça yaygındır (foto.21-24). Bir diğer uygulama ise ibrik biçiminin kazıma ya da kabartma yöntemiyle şekillendirildikten sonra ibriğin gövdesine yine “م”, “ش” ve “الله” ifadelerinin aşağıdan yukarıya istiflenmesidir (foto. 25-26). Kaideli (foto.21, 22, 23, 25, 26) ya da kaidesiz olarak işlenirler (Foto. 19, 20, 24). Kapaklı (foto.20, 22, 23, 24, 25, 26, 27) ya da kapaksız (foto.19) olarak da tasvir edilebilmektedirler. Kaideli örneklerde kaidenin içine rakamlar işlenebilmektedir (foto.22, 26).

Fotoğraf 19, Kayseri-Gesi Güzelköy (Nize)

Fotoğraf 20, Ürgüp Başdere Köyü

Fotoğraf 21, Ürgüp Duayeri Mahallesi

Fotoğraf 22, Elazığ Ağın'da Maşallahü Teali İbrik Nazarlık (Fotoğraf: Remzi Aydın'dan)

Fotoğraf 23-24, Safranbolu Evlerinde İbrik Biçiminde Nazarlıklar) (Fotoğraf: D. Gür, N. Soykan'dan)

Fotoğraf 25, Nevşehir Bahçeli Köyü

Fotoğraf 26, Ürgüp Merkezde İbrik Maşallahlar

Fotoğraf 27, Avanos'da İbrik Biçimli Maşallah

Şukufedan: Osmanlı resim sanatında özellikle 18. yüzyılla birlikte batılı etkilerle görülmeye başlayan çiçek minyatürlerine Şukufe adı verilmiştir. Çiçeklerin bir araya gelmesiyle buket tasarımları çoğalmış, buketler buldukları çini kaplardan çıkarılarak barok stili vazolara konmuş veya saplara kurdele ile bağlanmıştır (Birol 2010:258). Bu çiçeklerin konulduğu vazolara “şukufedan” adı verilmiştir. Biçim itibarıyla sürahiye benzeyen ağzı dar, tek ya da iki çiçek koymaya mahsus vazo olarak da tanımlanmaktadır (Akar 1969:267). Şukufedanların gövdeleri maşallah yazılarının istiflenmesi için uygun formlar sergilemişlerdir. Batılılaşma dönemi beğenilerine uygun olarak biçimlendirilmiş bezemelerin ve natüralist üslupta çiçeklerin işlendiği bu vazolarda gövdeler tıpkı ibriklerde olduğu gibi maşallah yazılarının işlendiği yüzeyler olmuşlardır. İstiflerinde tıpkı ibriklerde olduğu gibi müsenna olarak kurgulanıp harflerin uzatılması ile ibrik formu oluşturulup ortaya “الله” yazısı işlenebildiği gibi (foto.27), “م”, “ش” harfleri ile gövde biçimlendirilip ortaya yine “الله” yazısı işlenmektedir (foto.28). Bu tarz istiflerde “ش” nin üç noktası vazunun boğaz kısmına sıralanabildiği gibi, gövdenin alt kısmında “الله” yazısının altına da işlenebilmektedir (foto.29). Ürgüp’ün İltaş Köyü’nde bulunan örnek 1850 tarihli olup şukufedan modasının devam ettiği 19. yüzyılın taşrada tekrarlanan örneklerindedir (foto.29).

Fotoğraf 27, Mardin Midyat’ta Bir Evin Cephesinde Şukufedan (Çizim: Harun Ürer’den)

Fotoğraf 28, Ürgüp Merkez’de Bir Evin Cephesinde Şukufedan

Fotoğraf 29, Ürgüp-İltaş Köyü, Şukufedan (Fotoğraf: Remzi Aydın)

Vazo-Sürahi:

İçine çiçek yerleştirilen vazoların bu işleyle kullanılmaya başlanması, rüzgârda kırılan çiçek ve bitki dallarını biraz daha yaşatabilmek için kaplara konulması geleneği Uzakdoğu’da Buda dinine bağlanmaktadır (Akar 1969:268). Türk sanatına Uzakdoğu etkileşimiyle girdiği düşünülen vazo ve vazo içinde çiçek formları Anadolu Selçuklularda tercih edilmezken Osmanlı süsleme sanatlarında geniş bir kullanım alanı bulmuştur (Akar 1969:268). 15. yüzyılla birlikte Osmanlı coğrafyasında süsleme motifi olarak görülmeye başlanan vazo içinde çiçek süslemeleri, Osmanlı devri sonuna kadar da kullanılmıştır. Sadece saray ve çevresi değil halk sanatında da bu süslemelerin kendine yer edindiği günümüze ulaşan örneklerle tespit edilebilmektedir. Herhangi bir dini anlamı olmayan vazo ve vazo içinde çiçek bezemeleri, vazonun zarif yapısıyla taşıdığı estetik değer nedeniyle tercih edilmiştir. Osmanlı süsleme sanatlarının uzun yüzyıllarına yayılan vazo ve çiçeklerin formları yapıldıkları dönemin zevklerine uygun olarak biçimlendirilmişlerdir. Çiniden taşta kadar farklı malzemelerle yapılan vazo bezemeleri camiden, mihraba, çeşme aynalarından tezhip sanatlarına kadar pek çok yüzeyde kullanılmıştır. Sürahilerse su kaplarıdır. Kulplu ve kulpsuz formlarda yapılan sürahilerin ibrikten farkı suyun aktığı emzik kısmının bulunmamasıdır.

Biçim açısından ibrik ve şükufedanlarla olan benzerlikleri maşallah yazılarının işlenişini de benzer kılmıştır. Aynalı biçimde düzenlenmiş “م”, “ش” harfleri üst üste istiflenerek, harfler uzatılarak gövde oluşturulur. Gövdeye “الله” yazısı işlenir. “ش” in noktaları harfin üzerine ve karşılıklı işlenebildiği gibi (foto.30-33) tek olarak ve “الله” yazısının üzerine de işlenebilmektedir (foto.34). Rakamlar vazo ya da sürahilerin altına kaide olarak konuldukları gibi (foto.30-33), mevcut kaidelerin olması durumunda sürahi ya da vazonun boğazının iki yanına işlenebilmektedir (foto. 34).

Fotoğraf 30, Gesi Aslanoğulları Konağı
Vazo Formlu Maşallah (Fotoğraf: V.
İmamoğlu'ndan)

Fotoğraf 31, Ürgüp Başdere Köyü
Vazo Formlu Maşallah

Fotoğraf 32, Avanos'ta Sürahi Formlu
Maşallah

Fotoğraf 33, Avanos'ta Sürahi Formlu
Maşallah

Fotoğraf 34, Kayseri/Ağırnas Sürahi Formlu Maşallah

Başlık: Her tarikatın kendine mahsus başlık biçimleri vardır. Taç, sikke, kavuk, sarık gibi adlar alan bu başlıklar sadece başta taşınan bir örtü olmayıp saygıdeğer dini bir sosyal olgudur (Aksel 2010:41). Başlıklar, mezar taşlarından, tarikat ritüel objelerine kadar pek çok alanda kullanılmış birer simgesel forma dönüşmüşlerdir. Kadiri, Bektaşî ve Mevlevî başlıkları bu tarikatların genişlediği tüm coğrafyalarda tarikatı temsilen kullanılmıştır. Geleneksel konut mimarisinde de başlık biçiminde maşallah nazarlıklarla karşılanabilmektedir. Nevşehir’in Ortahisar Kasabası’nda bulunan bir evin cephesine yerleştirilmiş Mevlevî başlığı, malzeme ve tarih açısından evin orijinaline ait olmayıp taşınmış bir objedir (foto.35-36). 1842 tarihli bu başlık evin malzemesi ile uyuşmamaktadır ve restorasyonlar sırasında başka bir yerdeki işlevinden buraya taşınmıştır. Daha önceki işlevi bilinmese de bugün nazarlık olarak cepheyi süslemektedir. Mevlevîlik çevresine mahsus başlığın genel tasarımını yansıtan örnekte, aynalı biçimde yerleştirilmiş harfler başlığın dış hatlarını oluştururken “الله” yazısı ortaya yerleştirilmiştir. Geleneksel konut cephesinde bulunan başlık biçimindeki bir diğer nazarlık Kayseri Ağırnas’ta bulunmaktadır. Form açısından aşağıdan tepe noktasına doğru daralan ince uzun formuyla Nakşî ve Kâdirî Elfî başlıklarını andıran bu örnekte tepe noktası Nakşî başlıklar kadar daralmamaktadır. “Maşallah kane” biçiminde ve aynalı olarak kurgulanan bu yazıda “م”, “ش” harfleri üst üste istiflenip uzatılarak başlık biçimlendirilmiş “الله” yazısı ise karşılıklı olarak ve aşağıdan yukarıya doğru ve eğik olarak yazılmıştır (foto.37-38).

Fotoğraf 35-36, Nevşehir-Ortahisar Mevlevî Başlığı Biçimindeki Maşallah

Fotoğraf 37, Kayseri-Ağırnas

Fotoğraf 38, Kayseri-Ağırnas Başlık Biçimli Maşallah

Meyve Biçimli İstifler

Hat sanatının uygulandığı formlar arasında meyve biçimleri de bulunur. Geleneksel konut mimarisinde görülen meyve biçimli istif yüzeylerini armudi ve nar olarak gruplandırmak mümkündür. Meyve sembolleri toplumlara göre değişmekle birlikte nar bereketi ve doğumu simgelemektedir (Özsayiner 2008:91). Süslemede karşılaşılan armudi form, armut meyvesinin stilize edilerek ya da natüralist üslupta natürmortlarda karşımıza çıkar. Mimarideyse süsleme dışında bir form olarak özellikle 19. yüzyılda barok dönem etkisinde kalınarak minare kaidelerinde görülür. Beylerbeyi, Nusretiye ve Üsküdar'daki III. Selim camilerinin minare kaideleri bu üslubun temsilcileridir (Tokay vd. 2011:53). Daha önce konuya dair yapılan çalışmalarda bu form çoğunlukla “damla” olarak tanımlanmıştır (Uçar 2017, Aydın 2019, Gür vd. 2013). Armudun estetik bakımdan dengeli, rahatlatan bir şeklinin olması, alt tarafının geniş, üst tarafınınsa yumuşak hatlarla daralan bir şekilde olması ve istif yapmaya uygunluğu nedeniyle hat sanatında kullanılmıştır (Özkafa 2015:25-26). Uzun sap ve yaprakları ile aynı cephenin iki ucuna karşılıklı yerleştirilmiş örnekte maşallah yazısı armudun gövdesini oluşturmuş ve içine damla formunda işlenmiştir (foto.39-40). “م”, “ش” üst üste istiflenmiş ve her iki harf uzatılarak damla form elde edilmiş, “ش” nın noktaları ortaya ve büyükçe işlenmiş “الله” yazısının üzerine alınmıştır. Tarihi veren rakamlar ise gövdenin sapla birleşen kısmına işlenmişlerdir (foto.39-40).

Armut formunun uzun sap ve yapraklarla işlenmesine karşılık daha kısa tutulmuş sapları ve yapraklarıyla yapılmış istifler de vardır (foto.41-51) ve oldukça yaygın bir kullanıma sahiptir. Bu istif çeşidini damla formdan ayıran özelliği üstünde sarmal ya da yapraklı bir sap kısmının bulunmasıdır.

Fotoğraf 39-40, Kayseri, Büyük Bürüngüz’de Aynı Evin Aynı Cephesinde Karşılıklı Yerleştirilmiş Armudi İstif

“م” ve “ش” nın aynalı kurgulandığı yazılarda, “الله” yazısının tek yazıldığı yaygın örneklerle karşılık (foto.42, 43, 53), “الله” yazımında aynalı yazıldığı ve uçları bitleştirilerek, yelpaze gibi kurgulanan istisnai çeşitleri de mevcut olup (foto.41) üzerlerine hilal işlenerek kurgu zenginleştirilmiştir (foto.41). Tek kurgulanmış maşallah istifler çok yaygın olup, çok benzer örneklerin bir kalıp çevresinde tekrarlandığı söylenebilir. Bu gruba giren örneklerde “م” ve “ش” keşide olarak kurgulanıp tepe noktada tekrarlı bir sap bulunur ve harfler daire forma devam edip başlangıç noktasına ulaşır. Ortaya işlenen “الله” yazısında elif daire forma uygun olarak “elif-i müvelled”dir (foto.44-52).

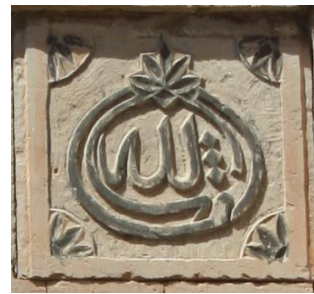
Fotoğraf 41, Kayseri/Büyük Bürüngüz Armudi İstif

Fotoğraf 42, Avanos’ta Armudi İstif

Fotoğraf 43, Kayseri Büyük Bürüngüz Armudi İstif

Fotoğraf 44, Kayseri-Gesi Kayabağ (Darsiyak) Köyü Armudi İstif

Fotoğraf 45, Kayseri/Gesi Güzelköy (Nize)'de
Fotoğraf 46, Avanos'ta Armudi Nazarlık
Fotoğraf 47, İzmir Kemeraltı'nda Nazarlık (Fotoğraf: Aygül Uçar'dan)

Fotoğraf 48, Isparta (Fotoğraf: Doğan Demirci'den)
Fotoğraf 49, Elazığ-Ağın (Fotoğraf: Remzi Aydın'dan)
Fotoğraf 50, Kayseri/Gesi-Subaşı

Fotoğraf 51, Kayseri/ Gesi-Özlüce (Vekse) Köyü Elma Biçimli İstif

Fotoğraf 52, Kayseri Büyük Bürüngüz

Fotoğraf 53, Kayseri Büyük Bürüngüz

Cennet ve bereketle ilişkili nar gibi meyveler hem bereket hem de nazarlık işlevlerini birlikte yüklenmişlerdir. Çok yaygın olmasa da nar biçimli istiflerin (foto.54) kurgusu armudi istiflere benzer.

Fotoğraf 54, Kayseri Büyük Bürüngüz'de Nar Biçimli İstif

Damla İstifler: En yaygın istif çeşitlerindedir. Bölgesel bazda yapılmış çalışmalar bu kanaati destekler. Su damlası biçimine uygun olarak tek maşallah yazılarının kurgusuna elverişlidir. “م” ve “ش” keşide olarak kurgulanıp tepe noktada damla başlangıcı sivrileşir, daire forma devam edip harflerin başlangıç noktasına ulaşır. Ortaya “الله” yazısı işlenir (foto.55-59).

Fotoğraf 55, Safranbolu (Fotoğraf: D. Gür, N. Soykan'dan)

Fotoğraf 56, Kayseri Büyük Bürüngüz

Fotoğraf 57, Safranbolu (Fotoğraf: D. Gür, N. Soykan'dan)

Fotoğraf 58, Kayseri Büyük Bürüngüz

Fotoğraf 59, Ürgüp Dere Mahallesi

Daire ve Oval (Beyzi) İstifler:

Armudi ve damla formu istiflere benzeyen, aynı biçimde yapılan ve oldukça yaygın kullanılan formlardandır. Daire biçimlilerde, harfler iç içe tam tur dolaşarak daire form elde edilir. Ortaya “الله” yazısı işlenir (foto.60-68). Daire ve oval tasarımlar bazı örneklerde bitkisel süslemelerle, yapraklarla desteklenir (Foto.64, 66, 67,68). Oval tasarımlarsa daire planlı istifler (foto.69) ya da dikdörtgen istiflerin oval yüzeylere yerleştirilmesiyle edilebilmektedir (foto.70).

Fotoğraf 60-61, Edirne Evlerinden (Rıfat Osman'dan)
Fotoğraf 62, Kayseri Yeşilyurt (Mancusun)

Fotoğraf 63, Kayseri Yeşilyurt (Mancusun)
Fotoğraf 64, Safranbolu (Fotoğraf: D. Gür, N. Soykan'dan)
Fotoğraf 65, Elazığ Ağın (Fotoğraf: Remzi Aydın'dan)

Fotoğraf 66, Kayseri Ağırnas
Fotoğraf 67, Kayseri Büyük Bürüngüz
Fotoğraf 68, İzmir Kemeraltı (Fotoğraf: Aygül Uçar'dan)

Fotoğraf 69, Kayseri Ağırnas
Fotoğraf 70, Safranbolu (fotoğraf: D. Gür, N. Soykan'dan)

Dikdörtgen ve Kare Formlar: Anadolu'nun hemen her bölgesinde en sık rastlanan maşallah levha düzenlemeleridir. Farklı malzemelerle oluşturulsalar da dikdörtgen veya kare bir hat üzerinde harflerin yan yana istiflendiği en yalın düzenlemedir. Özellikle çini ile üretilmiş ve üzerlerinde buldukları yapılarla çağdaş olmaksızın sonraki süreçte eklenen örnekler mevcuttur (Ürer 2013:229). Bu düzenlemede harfler yan yana istiflenerek doğrusal bir hat üzerine işlenmiştir. Panonun etrafının yapıldığı dönemin beğenilerine uygun bitkisel ya da geometrik desenlerle süslediği örnekler mevcuttur (foto.71-75). Tek başlarına yazılabildikleri gibi “ya hafız” ifadesiyle birlikte de kullanılabilirler (foto. 76).

Fotoğraf 71, Eskigediz Evlerinden Çini Levha (Fotoğraf: Harun Ürer'den)

Fotoğraf 72, Kayseri-Kayabağ

Fotoğraf 73, İzmir Kemeraltı (Fotoğraf: Aygül Uçar'dan)

Fotoğraf 74-75, Kayseri-Yeşilyurt (Mancusun)'da Bulunan Konutlarda Maşallahlar

Fotoğraf 76, Kayseri-Yeşilyurt (Mancusun)’da Maşallah, Ya-Hafız Yazılı Pano

1928 yılına gerçekleştirilen harf inkılabının ardından, halkın bu yeni alfabeyi öğrenmesi ve benimsemesiyle “maşallah” nazarlıklarının Latin harfleriyle birlikte yazıldığı hem Arapça hem de Latin harfli panoların birlikte aynı yapıda kullanıldıkları görülür. Maşallah kelimesinin harf uzunluğu gereği genellikle ve çok yaygın olarak dikdörtgen panolara yazılmış, nadir olarak harflerin dairesel sıralanmasıyla ve Latin harfleriyle maşallah yazılmış nazarlıklar oluşturulmuştur (foto.77-78). Latin harfli maşallah yazılarının yanına geyik ve aslan gibi figürler de işlenebilmiştir. İslam öncesi Türk topluluklarında totem sayılan hayvanlar arasında olan geyik, bolluk ve bereketle ilişkilidir (Çoruhlu 1999:158-161). Nazara karşı koruyucu kabul edilen hayvan boynuzu asma geleneğinin Latin harfli maşallahla birlikte kullanılmasıyla geleneksel Türk kut sembollerinin halk sanatçıları tarafından yaşatılmaya devam ettiğini gösterir (foto.77). Geyiğin gözlerinin maviye boyanmasıysa nazar boncuğuna gönderme yapar.

Fotoğraf 77, Kayseri/Gesi-Özlüce (Vekse)’ Maşallah Pano

Fotoğraf 78, Kayseri Ağırnas Mimar Sinan Evi

Latin harfleriyle yazımının yaygınlaşmasının ardından Arapça maşallahların Türkçeleştiği örnekler görülmeye başlanır. Maşallah yerine “Tanrıya Emanet” ve “Tanrı Göwendire” ifadeleri kullanılmaya başlanır. Kimi örneklerde hem maşallah hem de bu ifadelerden biri birlikte yazılmıştır (foto. 79). Evlerin bazılarında ise sadece “Tanrı Göwendire” panosu bulunur (foto. 80-81).

Fotoğraf 79, Kayseri Subaşı Köyü

Fotoğraf 80-81, Ürgüp Duayeri Mahallesi'nde İki Farklı Konutta Nazarlıklar

Sonuç

Türk kültürü ve folklorunun bir parçası olan nazar inancına ve buna dair uygulamalara bakıldığında, bu uygulamalardan en İslami olanı Allah'ın istediği olur, istemediği olmaz anlamında “Maşallah” kelimesinin kullanılmasıdır. Bu sözsöz ifade farklı malzeme ve formlarla farklı yüzeylere işlenerek yaygınlık kazanmıştır. Geleneksel konut mimarisinde de yaygın bir kullanım alanına sahip olmuş, farklı çeşitlerde yazılarak hazırlanan görsellere dönüştürülmüştür. Sanatçıları (hattatları) halktan kişiler olup, isimleri bilinmemektedir. Bu sözün yani işini Allah'a bırakmanın ve onun koruyuculuğuna sığınmanın Anadolu Türk folkloru içinde değerlendirilebilecek kısmı ise tevekkül felsefesidir. “Maşallah” ifadesi, neredeyse Anadolu'nun her bölgesinde ortak bir hissi seslendirir. Birey, bilinmeyenden gelebilecek korku karşısında kendisini ve hane halkını Allah'ın arzusuna bırakır. Geleneksel konut mimarisinde kullanılan maşallah levhalar aynı zamanda, Türk folkloruyla ve mimarisini birleştiren uygulamalardır. Korunma içgüdüsünün safiyane biçimde duvarlara taşındığı bu örnekler yer yer dönem modasının parçaları haline de dönüşür. Daha öncesinde maşallah yazısı işlenmemiş evlere çini karolar halinde hazırlanmış seri üretim fabrikasyon maşallah levhaların asılması bu uygulamanın en yaygınıdır.

Kem gözü bertaraf edip hane bütünlüğünü korumak için genellikle evlerin giriş cephelelerine ve yola bakan cephelelerine işlenen bu levhalar, Arap harflerinin farklı istifleriyle estetik değeri yükseltilecek cephelelerin en dikkat çekici parçalarına dönüştürülmüşlerdir. Bakışlardan korunmaya çalışırken bakışları üzerine çeken bu levhaların bu yönüyle de aslında amacına ulaştıkları söylenebilir. Kötü bakışı üzerine çeken bu koruyucu nazar levhaları evin geri kalan kısmını ve manevi olarak hane halkını kem gözden korumuş olur. Bu levhaların estetik değerinin harflerin istif biçimleri ile yükseltilmesinin arka planındaki bir diğer nedense Allah adı ve ona duyulan saygıdır. Hat sanatının merkezi çevrelerde yapılan üretimlerinin tekrarlarına, taklitlerine ve yeni yorumlarına dönüşen nazarlıklar geleneksel konutlar üzerinde kendini göstermeye devam eder. Evlere asılan maşallah panolarla, İslam öncesi nazar inancı İslami bir terimle kuşatılmakta ve bu şekilde yaşatılmaktadır. 19-20. yüzyıllarda ve Anadolu'nun neredeyse tamamında görülen benzer nazarlık formları Anadolu halkının ortak kültürünün bir ürünüdür.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, Orhan. “Anadolu’da Nazarla İlgili Bazı Adet ve İnanmalar”, *Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Dergisi*. C.XX, S1-2. Ankara 1962, s.1-40.
- Akar, Azade. “Tezyini Sanatlarımızda Vazo Motifleri”. *Vakıflar Dergisi*. S. 8, Ankara 1969, s. 267-289.
- Aksel, Malik. *Türklerde Dini Resimler*. İstanbul 2010.
- Altner, Samiha. “Osmanlı Sanatı’nda İbrik Tasvirleri ve İkonografisi”. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, S.26. Çanakkale 2019, s.149-202.
- Aydın, Remzi. “Ağın Evleri Üzerindeki Kitabeler”. *Yaşar Erdemir’e Armağan: Sanat Tarihi Yazıları*. Konya 2019, s.833-852.
- Biro, İ. Ayan. “Şukufe”. *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*. C. 39. İstanbul 2010. s.258-259.
- Boratav, Pertev N. *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul 1984.
- Bozkurt, Nebi ve Selda Ertuğrul. “İbrik” *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*. İstanbul 2000. s.372-376.
- Ceyhan, Adem. “Bazı Yazma ve Basma Türk Atasözleri Derlemeleri”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 4. İstanbul 2011. s.175-225.
- Çelebi, İlyas. “Nazar”. *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*. C.32. İstanbul 2006. s.444-446.
- Çıblak, Nilgün. “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanıcı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”. *Türklük Bilimi Araştırmaları (Tubar)*. S.15. Ankara 2004. s.103-125.
- Çoruhlu, Yaşar. *Türk Mitolojisinin ABC’si*. İstanbul 1999.
- Derman, Uğur. “İstif”. *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*. C. 23. İstanbul 2001. s.330-333.
- Erbaş, A. Maktal. “İzmir’in Bazı Tarihi Yapılarındaki Nazar Kitabeleri”. *Sobider Sosyal Bilimler Dergisi*. S.25. Malatya 2018. s.76-89.

- Ekici, Metin ve Pınar Fedakâr. “Gelenek, Aktarma, Dönüşüm ve Kültür Endüstrisi Bağlamında Nazar ve Nazar Boncuğu”. *Millî Folklor*. S.101, Ankara 2014. s.40-50.
- Gür, Durmuş ve Nazlı Soykan. “Anadolu Kültüründe Nazar ve Nazarlıklar: Safranbolu Örneği”. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Vol.2. No:3. Karabük 2013. s.115-158.
- Gürkan, S. Leyla. “Nazar”. *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*. C.32. İstanbul 2006. s.444-446.
- İmamoğlu, Vacit ve Mustafa Korumaz. “Inscription Plates on Houses in Gesi, Kayseri”. *Thirteenth International Congress of Turkish Art*. 2009. p. 333-343.
- Kalafat, Yaşar. *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri*. Ankara 1998.
- Kandemir, Fatih. “(Dindarlık Algılarına Göre) Halk İnançlarının Psikolojik Etkileri”. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S.VII/II. Erzincan 2015. s.1-22.
- Osman, Rıfat. *Edirne Evleri*. İstanbul 1976.
- Özbek, Yıldırım. “The Peacock Figure and Its Iconography in Medieval Anatolian Turkish Art”. 10th International Congress of Turkish Art (17-23 September 1995), Genève 1999. pp.537-546.
- Özsayınır, Z. Cihan. “Hat Sanatında Meyve İstifli Hatlar”. *Turkish Studies*. C.3/5. Ankara 2008. s.87-109.
- Özkafa, Fatih. “Hat Sanatında Tasarım İmkânları ve Yöntemleri”. *Derin Tarih Dergisi, Hat Sanatı Özel Sayısı*. S.13. İstanbul 2018. s.2-7.
- Özkafa, Fatih. “Hat Sanatında Armudi İstifler”. *Klasik Sanatlar Yıllığı*. S. 3. İstanbul 2015. s.24-39.
- Seyfettin, Ömer. *Gizli Mabel*. İstanbul 2018.
- Taburoğlu, Özgür. *Nazar, Başkası Nasıl Görür?* Ankara 2017.
- Tokay, Hale ve Kıvanç Hamdi Kuşüzümü. “Kaide, Papuç ve Şerefe Özelliklerine Göre İstanbul Minareleri”. *Restorasyon Yıllığı Dergisi*. 2. İstanbul 2011. s. 50-61.
- Uçar, A. “İnanç ve Estetiğin Bütünleşmesi: İzmir Yapılarında “Maşallah” Yazılı Nazarlıklar”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. İzmir 2017. s.223-238.
- Ürer, Harun. “Geleneksel Türk Evi Ölçeğinde Eskigediz Evlerinin Cephe Düzenlemesi”. *Sanat Tarihi Dergisi*. C.22, S.2. İzmir 2013. s.189-230.
- Yaşaroğlu, Kamil. “Maşallah”. *TDV. İslam Ansiklopedisi*. C.28. İstanbul 2003. s.104-105.
- Yavuz, Yıldırım. “Mimar Kemalettin Bey (1870-1927)”. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*. C.7, S.1. Ankara 1981. s.53-76.